

14 יולי, 2015

שלום לחברי וועדת הכלכלה

[על מתווה הגז](#)

את סיפור הגז בארץ אני מכיר למעלה משש שנים. הייתי מהמקימים והפעילים בפורום פעולה אזרחית בראשות הרב מלכיאור.

אני מהנדס כימאי מהטכניון, ובוגר מנהל עסקים מהאוניברסיטה בירושלים. יש לי כ-20 שנות ניסיון בפיתוח וייצור ועוד כ-20 שנה בשוק ההון. מאז 2002 אני באקדמיה בתפקידים שונים ומזה כמה שנים במרכז חזן במכון ון-ליר.

[במתווה המוצע יש מספר בעיות בסיסיות מהותיות.](#)

- המתווה המוצע מכניס 'ציבות רגולטורית', מציע קבלת החלטה ממשלתית לפיה לפחות ל-10 שנים אי אפשר יהיה להכניס שינויים בהסכם, בחקיקה בתקנות ובמיסוי הנוגעים לתחום הגז והנפט. הסעיף הזה נוגע לאושיות קיום המדינה כמדינת חוק דמוקרטית עם הפרדת רשויות. אם הסעיף הזה יתקבל בכל צורה 'מרוככת' שיתקבל, הרי שהממשלה תגביל למעשה את יכולתה של הכנסת וכנסות עתידיות לחוקק חוקים ותקנות. היא תשחק את זכותה הבסיסית של המדינה לחוקק חוקים.
- המתווה המוצע מרסק את היתירות, את רשת הבטחון האנרגטית שיש לנו היום בתמר, ע"י התרת הייצוא מתמר לפני חיבור לווייתן לחוף. גרוע מזה, לא רק שלא תהייה יתירות, אלא עלול להיווצר מחסור.
- המתווה המוצע, אם יאושר לא יוריד את מחירי הגז, לא תהייה תחרות בין תאגידי הגז ולא יהייה מכר בנפרד.
- המתווה נכתב במהירות ובלחץ זמן ולכן יש בו הרבה נקודות שאינן סגורות, 'חורים', סתירות פנימיות, וסתירות [לחוק ששינסקי](#), ו[להחלטות ממשלה](#). לדוגמה:
- חוק ששינסקי אינו מכיר בעלויות הקמה של צינור לצרכי ייצוא ב"השקעות הנדרשות לצורך ייצוא הנפט למדינות אחרות" כחלק מנוסחת המקדם וכחלק מחישוב רווחי הנפט לשנה. המתווה, לכאורה, מכיר ומסכים לכך בסעיף ה.2.ב.2 - בעניין צינור הולכת הגז מאסדת תמר ועד לנקודת מסירת הגז לחברת union fenosa. **אבל למרות שבמתווה מסכימים שעלויות הצינור אינן צריכות להכלל בהשקעות ההקמה, עושים את ההיפך, כוללים עלויות אלו בהשקעות ההקמה 'למען הפשטות'.**
- חוק ששינסקי קובע משך זמן בו יוכרו הוצאות הקמה. לגבי מאגר תמר מדובר ב-4 שנים ממועד תחילת ההפקה המסחרית. לעומת זאת, בסעיף ה.2.ב.1 למתווה, מוכרת מחצית מעלות הקמת צינור נוסף משדה תמר לאסדת תמר כחלק מעלויות ההקמה, מבלי שניתנת התחייבות לביצוע באותה תקופה של 4 שנים, אלא כנגד התחייבות ש"בעלי מיזם הנפט יפעלו במהירות ובשקיפה ראויה להקים את הצינור".
- ניכוי מס במקור מתשלומי ריבית לתושבי חוץ (עמ' 22 לטיוטת המתווה). המתווה מכריז על מתן הקלות אלו ללא בחינה או התייחסות לעמידה בקריטריונים למתן ההקלות המצויים בסעיף 16 (4) לפקודת מס הכנסה ובמטרת חוק לעידוד השקעות הון. אציין שבתיקון לחוק עידוד השקעות הון מ-2011 הוציאו במפורש מתחולת הטבות לחוק העידוד "[פעילויות לחיפוש או להפקה של נפט](#) [כהגדרתו בחוק הנפט](#)".
- מיסוי ייצוא – ישבו במשך שנתיים אנשים חכמים, ולמדו את הפערים הקיימים בחוק ששינסקי בנושא ייצוא גז. בהמשך לדוח ועדת צמח, נכתב תזכיר הצעת חוק מיסוי רווחי נפט מ-2014, שעבר ועדת שרים. ועדת קנדל קיימה שתי ישיבות בנושא מיסים, זרקה את כל מה שנעשה בשנתיים האחרונות לפח, ובאה עם הצעות חצי אפיויות.

- סתירות פנימיות. בדברי ההסבר למתווה סעיף ה (1) (א) בעמ' 13 בענין אופן חישוב המחיר הממוצע המקומי, כתוב: ".....תכליתו של סעיף זה להבטיח כי לא יימכר נפט לייצוא במחיר זול יותר מהמחיר בו הוא נמכר לישראל. וזאת, בין היתר, על מנת שלא יהיה סבסוד של מחיר הגז בחו"ל על ידי השוק המקומי." עמוד אחד אח"כ, ותכלית החוק מתהפכת ב-180 מעלות. בסעיף ה (1) (ד) בעמ' 14 כתוב: "בדרך זו מוגשמת תכלית החוק כי מחיר חוזי הייצוא לא יהיה גבוה ממחירי החוזים המקומיים והמשק המקומי יזכה לאותו מחיר המוצע בחוזי הייצוא."

ארחיב על הנקודות המהותיות הבסיסיות.

1. סעיף היציבות במתווה
2. התרת ייצוא מתמר טרם פיתוח מאגר לווייתן וחיבורו לחוף.
3. בטיחות אנרגטית והצורך בפיתוח שדות גז נוספים. האפשרות לפתח את לווייתן במימון ממשלתי.
4. הורדת מחירי הגז ופיקוח על מחירי הגז.

1. הסעיף שהוא לדעתי החשוב מכל – יציבות, או בלשונם של תאגידי הגז 'וודאות רגולטורית'. תאגידי הגז קבלו במתווה, בסעיף 'יציבות'. התחייבות ממשלתית שלא לשנות את החוקים והתקנות בתחומי הנפט והגז בפרט ובתחומי המיסוי בכלל, ולא להטיל עליהם מגבלות על כל פעולותיהם למשך 10 שנים. הסעיף הזה נוגע לאושיות קיום המדינה כמדינת חוק דמוקרטית עם הפרדת רשויות. חשוב לקרוא את דברי פרופ' ברק מדינה בנושא זה: "הממשלה אינה מוסמכת לכבול את כוחה של הכנסת..... וגם הכנסת אינה מוסמכת לכבול את סמכות החקיקה שלה בעתיד שלא במסגרת חוק-יסוד". אם הסעיף הזה יתקבל בכל צורה 'מרוככת' שהי, הרי שהממשלה תגביל למעשה את יכולתה של הכנסת וכנסות עתידיות לחוקק חוקים ותקנות. היא תשחק את זכותה הבסיסית של המדינה לחוקק חוקים. סעיף היציבות נותן לתאגידי הגז כח למנוע או לבטל הליכי חקיקה דמוקרטיים. תאגידי הגז יקבלו למעשה זכות וטו על מדיניות ציבורית לאומית. הסעיף הוא אנטי-דמוקרטי, ולמעשה מוציא את הדמוקרטיה אל מחוץ לחוק. רק בישראל ובארצות כמו גיניאה המשוונית הממשלה מוכנה לוותר על אפשרויות החקיקה.

את הסיכון של אי וודאות רגולטורית לוקח על עצמו כל גוף עסקי בכל מדינה. אין אפשרות למנוע סיכונים אלו, זו הדמוקרטיה אלו הן מושכלות יסוד של הדמוקרטיה.

כולנו רוצים בוודאות, כולנו מעוניינים בהגנה מפני אירועים 'שלייליים'. תאגידי עסקיים מעוניינים ב'וודאות רגולטורית' כמובן בכיוון אחד. שיעור מס החברות שהייה נהוג בעת מתן ההיתרים, הרשיונות והחזקות ועד שנת 2003 הייה 36%. שיעור המס ירד ל- 24% בשנת 2011, ועומד מאז 2014 על 26.5%. הורדת מס החברות הכניסה מאז תחילת ההפקה בשנת 2004, לנובל אנרג'י, דלק קידוחים, אבנר חיפושי נפט, ודלק השקעות ונכסים, השותפים בפרויקט ים תטיס, סכומים בהיקף של עשרות מיליוני דולר. לא שמענו אז כל תלונות על 'אי וודאות רגולטורית'.

אין בעולם הנאור 'וודאות רגולטורית'.

רוב מדינות הנפט בעולם המערבי הנאור משנות את חוקי המס, בין השאר לצורך הגדלת חלק המדינה בהכנסות הגז. בארה"ב הנחייה החדשה של רשות המיסים על מיסוי קרנות גידור תהיה רטרואקטיבית, ותחול על כל העסקות מה- 1 לינואר 2011. (ניו יורק טיימס מ-8 ליוני 2015). בריטניה ונורבגיה שינו את חוקי המס והרגולציה לאחר גלוי הגז והנפט בים הצפוני, והמשיכו ושינו את החוקים הרלבנטיים מספר פעמים במהלך 40 השנים האחרונות. בריטניה שנתה את חוקי הנפט כמעט כל שנתיים.

"From the introduction of the first duty (royalty) on UK oil and gas production, up until now, four special taxes were used beside the standard Ring-Fenced Corporation Tax. These taxes are: Petroleum Revenue Tax, Supplementary Petroleum Duty, Advance Petroleum Revenue Tax and the Supplementary Charge. The rates of these taxes have fluctuated over the years but still remain in place today. The regime has been far from stable with significant fluctuations in headline and effective tax rates".

https://www.academia.edu/7108804/Oil_and_Gas_Tax_Law_in_the_UK_and_Norway

ובתרגום חופשי: 'מאז שהוטלו תמלוגים על הפקת נפט והגז בבריטניה ועד עכשיו [2014], שמשו ארבעה סוגי מסים מיוחדים לצד מס החברות הרגיל: מס הכנסה על נפט, היטל משלים על נפט, מס נפט מתקדם, והיטל נוסף. שיעורי המסים האלה השתנו לאורך השנים, אבל סוגי המיסים עדיין קיימים. משטר המס בבריטניה היה רחוק מלהיות יציב עם תנודות משמעותיות בסוגי המס ובשיעורי המס האפקטיביים.

קנדה ביטלה בסוף 2006 את הפטור ממס שהייה על תאגידי הדומים לשותפויות הגז בארץ, והחילה עליהם חבות מס כמו על חברות אחרות בשיעור המירבי של 31.5%, ואלסקה הגדילה את החלק שלה בהכנסות ושינתה את תנאי החוזים כך שתקבל נתח גדול יותר בהכנסות עם עליית מחירי הנפט והגז.

ראו מאמר שלי, ודאות רגולטורית – יציבות <http://energynews.co.il/?p=4879>

2. התרת ייצוא מתמר טרם פיתוח מאגר לווייתן וחיבורו לחוף

במאגר תמר יש עתודות גז מוכחות בנפח של כ- BCM 200 (סבירות של 90%), או בנפח של כ- BCM 280 (סבירות של 50%) שיספיק למדינה לכ- 15 עד 25 שנים, והגז מתמר זורם בצורה סדירה מתחילת אפריל 2013.

הביקוש בישראל השנה יהייה כ-8.5 עד BCM 9. לפי תחזית הביקושים של גז טבעי של משרד האנרגיה, הביקוש במשק הישראלי צפוי לעלות ולהגיע לכ- 12 עד BCM 15 בתחילת העשור הבא. בתשתיות הקיימות בתמר ניתן יהייה לספק עתה כ- BCM 10 לשנה ומהמחצית השניה של 2015 כ- 12 עד BCM 13 לשנה. הרחבת התשתיות המתוכננת בתמר בשנים הבאות תאפשר תפוקה של כ- BCM 16 לשנה החל מ-2017 וכ- BCM 20 לשנה החל מ- 2018 (לפי נובל מספטמבר 2014), הרבה מעבר לצריכה הצפויה אז בישראל. תמר לבדה תוכל לספק את צרכי ישראל לכ- 15 השנים הבאות.

המתווה מציע לאפשר ייצוא הגז ממאגר תמר עוד לפני חיבור לווייתן לחוף, בניגוד לקביעה הממשלתית

"כי יש להבטיח לטובת המשק המקומי, כמות של BCM 540 גז טבעי" שמשמעותה כי תמר הוא מאגר

אסטרטגי שאין לייצא ממנו גז עד לפיתוח מאגר גדול נוסף.

מדובר על ייצוא גז לתאגיד יוניון פנוסה שמשמעותו הגדלת הביקושים מתמר ב- BCM 4.5 לשנה כ- 50% מהביקושים הנוכחיים. וביחד, קרוב מאוד לתפוקה המוגדלת, BCM 16 לשנה, של תמר. באותו זמן גמר פיתוח מאגר לווייתן שהייה אמור להיות מפותח ולהזרים גז לישראל בתחילת 2017 (לפי חוק הנפט - 3 שנים ממתן החזקה) או בתחילת 2018 (לפי שטר החזקה - 4 שנים ממתן החזקה), ידחה בשנתיים ליוני 2019.

כל דחיה או תקלה בהרחבה של תמר עלולה להביא למחסור בגז לצרכי השוק הישראלי.

מתן אפשרות לייצוא מתמר לפני שלוויתן מפותח ומסוגל לספק גז לארץ, פוגעת קשות ביתירות ובבטיחות האנרגטית של ישראל.

לא רק שלא תהייה יתירות, אלא עלול להיות מחסור. אנו עומדים להביא עלינו את המחסור בגז דוגמת זה שבמצרים, שבפניו מתריע ראש הממשלה.

3.1 בטיחות אנרגטית והצורך בפיתוח שדות גז נוספים. על האפשרות לפתח את לווייתן במימון ממשלתי.

את לווייתן, ו/או תמר SW, ו/או כריש ו/או תנין צריך לחבר לחוף.

משק הגז בישראל אינו 'במצב רגיל'. כיום כ- 50% מהחשמל בישראל מופק מגז טבעי, רוב מפעלי התעשייה הגדולים תלויים בגז טבעי ולכן אמינות אספקת הגז הינה בעלת חשיבות עליונה.

כיום, אספקת הגז הטבעי לישראל מגיעה משדה גז אחד, במערכת צינורות אחת ומאסדת הפקה אחת. במצב כזה כל תקלה, טכנית או אחרת, תשבש את אספקת הגז, ותביא להפסקות חשמל – Blackout, ולכך יהיו השלכות קשות על המשק הישראלי. ישראל חייבת להקטין סיכונים אלו ולהבטיח אספקת גז אמינה. לכן צריך לפתח את שדה לווייתן, או שדות גז גדולים אחרים במהירות האפשרית.

לפי תוכנית הפיתוח שהגישו שותפי לווייתן, ההשקעה הנדרשת לפיתוח לווייתן, קידוח בארות הפקה, הנחת צנרת, ואסדת הפקה, נאמדת בכ- 6.5 מיליארד דולר (ללא מתקן הנזלה). פיתוח לווייתן ע"י השותפים בלווייתן, תלוי באפשרות למכור את הגז בשלשה תנאים מצטברים: מכירות לשוק יציב לתקופה ארוכה, במחיר סביר, ובהיקף המערך ב-7 עד 10 BCM לשנה. ($200 = BCM$ מיליון דולר) אם אין בנמצא צרכני גז כאלו, לא תהייה הצדקה כלכלית להשקיע את הכסף הנדרש לפיתוח השדה. ככל הנראה, בתנאי השוק העולמי שנוצרו בשנה האחרונה, [אין צרכנים כאלו](#). אין להערכתי למי למכור את הגז בחוזים ארוכי טווח ובכמויות ובמחירים שישמשו בסיס לכדאיות כלכלית לפיתוח לווייתן. לכן, משיקולים של כדאיות כלכלית והחזר ההשקעה, שדה הגז לווייתן לא יפותח, ככל הנראה, בשנים הקרובות ללא תלות במתווה, בהחלטות משרד האוצר והרגולטורים.

אפשר יהייה לפתח את שדה לווייתן למרות אי הכדאיות הכלכלית של פיתוחו, אם המדינה תקח עליה חלק מההוצאות לפיתוח השדה, בתמורה לחלק נכבד מהשותפות בשדה. המדינה תעשה זאת לא בגלל העיניים היפות של לווייתן, אלא מכיון שיש הצדקה מלאה שהמדינה תממן את פיתוח השדה, מכיון שהיא אחראית על בטיחות אנרגטית, מתוך תפיסה שהמדינה חייבת לנהל ולפקח על הפעילות בתחום זה ומראיית הגז הטבעי כמשאב שכל אזרחי המדינה צריכים להנות ממנו למשך שנים ארוכות. מודל זה, בו המדינה משתתפת במימון פיתוח השדה בתמורה לחלק מהרווחים ממנו, נהוג בהולנד באמצעות החברה הממשלתית EBN ובנורבגיה באמצעות התאגיד SDFI. חשוב שהממשלה והכנסת ישקלו בחיוב שיטה זו.

הכסף הנדרש להשקעה הממשלתית בלווייתן נמצא ברזרבות המט"ח של בנק ישראל, ויהייה זמין לאחר חקיקה מתאימה. היקף הרזרבות עומד כיום על כ-88 מיליארד דולר, ומקורן ברכישות המט"ח של הבנק, בהיקף של כרבע מיליארד דולר לחודש, במסגרת [התכנית לקיזוז השפעתה של הפקת הגז הטבעי על שער החליפין](#). יהייה בכך מן הצדק שכסף של המדינה שמקורו למעשה בתמור ישמש להשקעה של המדינה בלווייתן שתביא לפיתוח השדה.

3.2 בטיחות אנרגטית ונובל אנרג'

הירידה של כ-50% במחירי הנפט בשנה האחרונה חתכה את שוויה של נובל אנרג' ב-50% בתוך כשנה לערך שוק של כ-16 מיליארד דולר. **הירידה בערך השוק של נובל אנרג' מהווה סכנה מהותית ואקוטית לבטיחות האנרגטית של ישראל.** סכנה שחוות הדעת של המטה לבטחון לאומי, כמו גם אחרים התעלמו ממנה לחלוטין: **אפשרות השתלטות של גורם זר, עוין או לא, על נובל אנרג'.**

איתן אבריאלי הציע במאמר מעניין בדה-מרקר לפני כחודש [שמדינת ישראל תשלט על נובל אנרג'](#). חשבתי שזה רעיון מעניין ונכון המחייב התייחסות ובדיקה רצינית של האפשרות שהמדינה תרכוש חלק נכבד מממניות נובל אנרג' בבורסה במטרה להפוך אותה לחברת בת ממשלתית ישראלית. כך תהייה לישראל בעלות חלקית בחברת נפט כמו שלנורבגיה יש בסטאטאויל. המטרה העיקרית של פעולה זו היא שליטה על הידע ולא רווחים בורסאיים. יתכן שעכשיו חייבים לפעול בדרך שהציע אבריאלי או בדרך אחרת. במחירי השוק הנוכחיים ידרשו כ-6 מיליארד דולר לרכישת 25% ממניות נובל אנרג', סכום שנמצא ברזרבות המטח במרתפי בנק ישראל וניתן להשתמש בו בחקיקה מתאימה.

אבריאל נתן 9 סיבות טובות להצדקת פעולה זו. אוסיף סיבה עשירית. **מניעת השתלטות של גורם זר, עוין או לא, על נובל אנרג'י.**

חברות השקעות sovereign fund כמו חברת ההשקעות הסעודית, או של קטאר, או אבו-דאבי או כוויט, או גזפרום, וחברות דומות, יכולות לממש השתלטות כזו ישירות, או דרך תאגידי ביניים כמו קרנות גידור ואחרות. לחברות ההשקעה האלו יש את המשאבים הנדרשים, וניתן לבצע מהלך זה בקלות יחסית. **ישראל עלולה למצוא את עצמה מהיום למחר במצב בו גוף שאינו ידידותי לישראל שולט על משאבי הגז של המדינה. חשוב לפעול, ויפה שעה אחת קודם.**

4. הורדת מחירי הגז ופיקוח על מחירי הגז

הכיוון של הגברת התחרותיות נכון, אבל הגברת התחרות הינה כלי להוזלת מחירי הגז, ולא מטרה שאין בלתה. יש ספק גדול אם באמת תתקיים תחרות במשק הגז, וודאי שלא בשנים הקרובות. כיום, לא בטוח שפירוק המונופול הוא הפתרון הנכון, חיוב דלק ונובל אנרג'י למכור אחד משני המאגרים הגדולים לווינתן ותמר לגורם פרטי שלישי לא יביא להורדת מחירי הגז. דואופול או טריאופול טוב ועדיף על המצב המונופוליסטי הנוכחי, אך לא בהרבה והוא לא יוביל להורדת מחירים. אדגיש, הורדת המחיר לא תושג ע"י הכנסת שחקן חדש. כבר היום יש 5 שחקנים בשטח, קבוצת תשובה, נובל אנרג'י ישראל, רציו, ודור. אפשר וצריך הייה לחייב אותם במכר בנפרד של הגז. יתכן והיום זה מאוחר מדי.

בהתחשב במגבלות ובהיבטים של שוק הגז הישראלי, יתכן שאין טעם להשקיע מאמצים בפירוק השותפות בין דלק ונובל אנרג'י. במקום זה יש לקבל את עובדת קיומו של המונופול ולהשקיע מאמץ בדרכי הטיפול בו כמונופול.

מומלץ לנקוט בשילוב של שתי פעולות:

- חיוב של מכר בנפרד של הגז בתמר ובלווינתן כך שכל שותף יהיה אחראי על חלקו במאגר.
 - פיקוח על מחירי הגז. אם בדרך ישירה, או בדרך של שינוי ברמת 'היטל רווחי היתר' כך שההיטל יהייה ברמה של 80% כאשר מחיר הגז גבוה ממחיר המטרה.
- מחיר המטרה יכול להיות מחיר גז לפי מחירי הרצפה בהסכמי הייצוא של שותפי תמר לירדן ולמצריים, או לפי חוות הדעת של אסקארי שנמסרה לרשות החשמל, או מחיר הנותן תשואה על ההון של 11% לפי דוח ששינסקי המקורי, או מחיר הצמוד לאינדקס של מחירי גז בארצות מסויימות כפי שהציע פרופ' ששינסקי. להערכתי, המחיר ינוע בין 3 – 4.5 דולר ליחידת חום. יתכן ויהייה צורך בפתיחת ההסכמים הקיימים לאספקת גז ללקוחות בישראל, כדי שיקבע מחיר גז נמוך יותר וביטול כל סעיפי ההצמדה השונים למטבעות, למחירי נפט, וכו'. הממשלה יכולה וצריכה להשתמש בכוחה כדי לעשות זאת 'בצורה וולונטרית'. כמובן שנדרשת התייחסות למנגנון הפיקוח על המחיר בהעדר תחרות, ולהוזלת העלות למשק, ולעונשים מתאימים למי שיעבור על כך.

לסיכום, מה נכון לנו כמדינת ישראל לעשות, כאשר שוקלים את כל ההיבטים בנושא הגז הטבעי .

- (1) לפקח על מחירי הגז, אם אפשר גם בחוזים הקיימים, כך שיהיו בתחום של 3-4.5 דולר ליחידת גז ללא הצמדה, או עם הצמדה למדד הישראלי. ושיתנו לתאגידי הגז תשואה של 12% - 15% על ההשקעות שלהם בגז ובנפט.
- (2) לחייב מעכשיו מכר בנפרד של הגז. כלומר כל שותף במיזם המשותף תמר או לווינתן ואחרים שעוד יהיו, יהייה חייב לנהל מומ בנפרד על מכירת חלקו בגז במאגר, אחרת יואשם בחברות בקרטל, עם אחריות אישית למנהלים.
- (3) לחייב את שותפי תמר לבצע את שלב ההרחבה המתוכנן של תמר כולל צינורות חדשים לארץ, שיביא את התפוקה של תמר לכ- BCM 16 לשנה. זה היה מתוכנן להגמר ב-2016 .
- (4) לאסור על ייצוא גז מתמר עד שמאגר לווינתן יפותח, יפיק גז ויחבר לישראל. זו המדיניות הממשלתית הקיימת.
- (5) המדינה תשקיע בלווינתן ישירות כדי לאפשר את פיתוח השדה .

- (6) לבדוק בחיוב את האפשרות שהמדינה תרכוש את חלקה של קבוצת תשובה בתמר, ואת מאגרי הגז כריש ותנין יחד עם מפעיל זר מנוסה, במסגרת חברת בת ממשלתית ישראלית. כך שלישראל תהייה בעלות חלקית בשדות הגז כמו בנורבגיה.
- (7) לבדוק בחיוב את האפשרות שהמדינה תרכוש חלק נכבד מממניות נובל אנרג'י בבורסה במטרה להפוך אותה לחברת בת ממשלתית ישראלית. כך שלישראל תהייה בעלות בחברת נפט כמו שלנורבגיה יש את סטאטאוויל. המטרה העיקרית כאן היא שליטה על הידע ולא רווחים בורסאיים.
- (8) המדינה תפעל לקביעת והכנת שני מקומות חדשים לכניסת גז לחוף. בכלל זה בדיקה מחדש של המקומות שנפסלו בעבר.

אמנון פורטוגלי
חוקר במרכז חזן במכון ון-ליר